

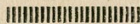
пити: людський розум може означити приблизно силою свого духа суть матерії, рослини і звірини, але не може означити свого власного: це означає Бог сам в своїм Об'явленню.

І тому на питання, „чим є людина“, не може дати відповіді партикулярна філософія, яка відкинула цілість (Totalität) і забула про порядок (ordo). Тим досягнула вона вправді частинні успіхи, але скоропроминаючі, і заподіяла європейській людськості чимало шкоди. Вона не дбала про „Summa“, — радше намагалася її знищити. Але якраз християнський мислитель бажає ту цілість, ту „Summa“ повернути і тим самим уже признає сотворення людини на Божу подобу, ad imaginem Dei.

І так залишається — навіть нині, коли матеріалізм ще не стратив своєї притягаючої сили, — щораз менше місця для тієї гордої тези, що людина повстала сама з себе (a se), що вона є творцем та зовсім автономною. Тільки коли зрозуміємо ту величезну різницю, таку просту, — а одначе в своїх конвенціях таку далекосягаючу, — тільки тоді стане зрозумілою незмінна правда вічного порядку, незмінна правда гієрархічної космогонії про Бога Творця і про сотворену ним людину.

Всі ці актуальні питання нинішньої метафізики — подані Геккером живо та, оскільки це в тій матерії взагалі можливе, приступно, в тісній зв'язку зі всіма пекучими світоглядними питаннями сучасності.

Відень, д. 2/IV 34.

Р. Монцібович.

Університет і світогляд.

(Докінчення; початок гл. ч. 11—12 1933).

Тим якимсь дивовижним, для нинішнього ума незрозумілим, тим, що глядить на нас з соборів й університетів середньовіччя і каже нам над ним призадумуватися, це гармонійно-органічна злука природи з надприродою, мистецтва з релігією, науки з вірою. Не можна заперечити попри це факту, що в нутрі тієї гармонії все таки крився елемент деякого неспокою, якогось до деякого ступня протилежного змагання. Одначе цей елемент не міг самостійно ділати і впливати принайменше так довго, як довго існував і держав його в карбах загально признаваний авторитет надприроднього. В тій гармонії існував той елемент, як протилежність до вічного, незмінного, святочно спокійного світу віри, вже від самого початку і був скритою небезпекою для тієї незрівняної єдності і досконалости христ. світогляду. Коли ж згодом вдалося йому, хоч правда тільки в кількох місцях, досягти стільки самостійности, щоби саме в тих місцях піднятися понад авторитет і єдність, так ясно, що в дальшому мусіло це довести

до розкладового процесу, котрий міг покінчитися тільки повною руїною тої єдності і хаосом самостійних частин.

Таким потенціально розкладовим елементом, котрий виступив врешті до боротьби з єдністю середньовічного, християнського світогляду, був т. зв. л а т и н с ь к и й а в е р р о ї з м. Своєю наукою про подвійну правду — начеб щось могло бути теологічно правдивим, а zarazом філософічно ложним і навпаки, — своїм детермінізмом — все залежить від необхідних законів, не тільки чоловік, але й Бог, — своїм пантеїстичним монопсихізмом — єдиний ум т. зв. *intellectus agens*, спільна усім, навіть Богові, єдина розумова душа — такою наукою творив аверроїзм від 13. віку до початку 16. століття поважну небезпеку для єдності християнського світогляду. Вправді загальна християнська свідомість відкинула його, осудивши устами паризького єпископа Стефана Tempier (1270 і 1277), а його представники, професори університету в Парижі Siger de Brahantia і Boetius з Дакиї мусіли покинути університет; хоч сила удару зломилася об могутній мур двох найбільших умів середньовіччя Альберта Великого і Томи з Аквіну, то все таки аверроїзм мав ще настільки життєвої сили, що зумів створити собі свій осередок на університеті в Падуйі. Тут теж намагалися його представники (Александр Achillinus—званий другим Аристотелем, Marcus Antonius Zimara, Augustinus Niphus) погодити аверроїзм з християнством, що одначе вдалося вповні тільки основникові театинців св. Каєтанові з Tienne (†1465). Аверроїзм був розкладовим зовнішнім елементом і залишив свої сліди ще на довше в духовій поставі кінцевої епохи середньовіччя.

Знову ж внутрі наростала нова небезпека впродовж 13. і 14. віків в появі т. зв. новітньої логіки (*logica modernorum*) і нової методології Раймунда Люлліуса. Так звана „логіка новітніх“ або „новітня логіка“ (*logica modernorum*), що її творцем вважається Wilhelm-a Shyreswood-a (її остаточне оформлення є ділом Еспанського Петра, Petrus Hispanus — пізніший папа Іван ХХІ) дала притоку вважати і займатися наукою з формального боку, промовляючи в цей спосіб шлях раціоналізму. Raymundus Lullus (Ramon Lull — Doctor illuminatus) (1235 — 1315) своєю „*Arts magna*“, впроваджуючи з а г а л ь н у н а у к у знання, творить нову методу, яка являється підходящим підложжям пізнішого внутрішнього розкладу, бо формує чисто розумову конструкцію, якою можна все дослідити науково і ставити тим самим найвищі, самі в собі очевидні засади і норми, що з них можна випровадити теологічні засади, як і засади кожної іншої науки. Через це, через таку раціоналізацію містерій затер він межі між вірою і розумом.

Характеристичним є факт, що в часах розцвіту англійської схоластики—останніх причин, що прямо ведуть до розвою новітніх наук, треба шукати на університеті в Оксфорді, мало що молодшим від паризького. Англія, завдяки своєму положенні, була не тільки географічно відділена від європейського континенту,

але й її духове життя розвивалося майже самостійно. Вправді належала вона до християнської єдності середньовіччя, але завдяки їй менше чи більше великій ізоляції могли там розвиватися ті протилежні сили — елементи, про які згадано вище, зовсім без перешкод (не маючи рівноважного протиставника). Вже за часів св. Томи з Аквіну під впливом Роджера Бекона (Roger Bacon, 1210—1292) починають виділятися природничі науки зі спільного організму, щоби йти власними шляхами, шляхами експериментальних, досвідних метод. Цьому не можна би нічого закинути, бо ж кожна наука, також як частина органічної цілості, повинна, а навіть мусить розвинути свої власні методи. Одначе тут з'являється одностороння оцінка природничих наук та їхніх метод, тут виступається проти спекулятивних наук, домагається виключення теології з організму наук, тому, що у ній не можна примінити екзактних метод досвіду. В Беконовій системі наук немає теології. Їй закидує він ненауковість (закид, що й нині ще покутує в обмежених умах), її називає він „*septem peccata studii principalis*“, теології відмовляє Бекон зовнішнього досвіду, а тим самим розумової певності. Коли ж природничі науки і досвід знайшлися при односторонній оцінці на першому місці, так сейчас відчинено на ростіж брами перед індивідуалізмом, а даліше номіналізмом. — Предметом наукового досліду і досвіду може бути тільки одиниця, бо загальні поняття взагалі реально не існують, вони є тільки пустими назвами, *flatus vocis*. Проголошуючи таку засаду, зривав Roscelin з Compiègne з сутньою засадою середньовічного світогляду загальної свідомості.

Вплив природничих наук у схопленні Роджера Бекона слідний теж на тодішних других напрямках у філософії і теології. Вже Duns Scotus (+1308 — *Doctor subtilis*), хоч на загал годився в питанню універсаліїв з Аквінатором, одначе своєю остаточною формою — індивідуальною ріжницею („*haecceitas*“ — рація, з якої дана річ є цею, а не іншою), що долучуючись до загальних істот творить з них одиниці, скріплював зародкову силу того виключного індивідуалізму, який панує в науці аж до нинішніх часів. Приймав він крім цього, що теологічні докази, отже взагалі теологія має радше моральну вартість, є радше практикою в протилежності до строго-математичної наукової спекуляції. На його приматі волі над розумом спирається той ірраціоналізм, який в новітній філософії має стільки шкід.

І знову був це англієць Wilhelm з Ochham (1300—1349), що злучив нову логіку і методологію континенту з досвідно-природничими змаганнями своїх британських земляків. Тепер розпочинає номіналізм свій побідний похід, займаючи не тільки паризький, але також новоповстаючі німецькі університети. Оккам, якого названо *Venerabilis Inceptor (nominalismi)* вважає виображіння і поняття тільки знаками речей і не загал, але одиниці існують в дійсності, а даліше в Бозі. З таким номіналізмом іде рука в руку індивідуалізм. В метафізиці з'являється скептицизм, бо ж ми не можемо пізнати повної предметової

правди, у психології інтелектуальний детермінізм — воля остає під абсолютним впливом розуму і тому, коли розум з'ясує, що якісь дві речі є рівно добрими, воля взагалі не може ділати („осел „Бурідана“), з'являється теж наново наука про подвійну правду, як логічна консеквенція оккамізму.

Загальна свідомість християнського середньовіччя виступила до боротьби з тим новим розкладовим чинником, але тепер не було вже таких могутніх умів як Альберт і Тома, так що оккамізм, хоч осуджений Церквою, існує даліше. Приходить епоха гуманізму і реформації, зворот у природничому досліді і поволі затрачується єдність середньовічного світогляду. Світогляд розбивається на кусні, а на його руїнах повстають і розвиваються світогляди новітніх часів. Вправді остав ще католицький світогляд, сила, що з нею мусіли і мусять ще й нині числитися противники, вправді повстають католицькі університети в Dillingen, Olmutz, Graz, Paderborn, Molsheim-Strassburg, Salzburg, Osnabrück, Hildesheim, Münster, Bamberg, Innsbruck, Breslau, Fulda, і піднімають все наново боротьбу проти розкладових сил — одначе це не був уже світогляд Заходу, але в найкращому випадку один з-поміж многих, а для противників ще й назадницький світогляд.

Головним центром оккамізму стає паризький університет, хоч 1473 р. зобов'язано всіх магістрів в Парижі, щоби вони придержувались реалізму і цей статут вдержався до 1481 р. З паризького центру поширився він через німецьких учених, що студіювали або були вчителями, на Німеччину. З-поміж них заслуговують на згадку перший ректор основаного в 1385 р. гайдельберзького університету, Marsilius von Inghen († 1396); Heinrich von Heimbuch, що вже 1384 р. перейшов на повсталій в 1365 р. віденський університет; одночасно приймив його приятель Heinrich von Oyta покликання на найстарший, оснований ще 1347 р. німецький університет в Празі. На новому університеті в Tübingen (1477) учив від 1484 р. Gabriel Biel, названий останнім схоластиком († 1495). З Тюбінген поширився оккамізм на університети в Ерфурті і Віттембергу, де прилучується до нього Лютер. Не можна поминути тут Івана Герзона (учасник собору в Констанції — † 1429), який старався погодити реалістів з номіналістами. Одначе його спроби не вдалися і оккамізм, опанувавши головні наукові осередки, став на якийсь час модним напрямом в німецькому духовому житті.

А даліше виривають вже філософічні напрями наче фільмові картини — один за другим, чимраз скорше, чимраз більше, без стриму і так аж по нинішній день.

В духовому житті Англії 16—18 ст. появляється емпіризм таких, як Bacon з Verulam, Hobbes, Locke, Berkley, Hume, котрі одиноким джерелом правдивого пізнання вважають тільки досвід. На континенті повстає раціоналізм Descartes-a, Spinoza, Leibniz-a, котрий приймає, що nihil est in intellectu, quod non fuit in sensu nisi intellectus ipse, і вважає, що правду можна

найти тільки в чистому думанні. Обі ці системи подибуємо опісля в Кантовому критицизмові, по якому предмети мусять пристосовуватися до пізнання, а не навпаки. Цим рішено про гнозеологічний примат підмету над предметом. Індивідуалізм замінився в субективізм. Спираючись на тих двох великих складових частинах Кантової синтези розвивають Fichte, Schelling і Hegel ідеалізм, а Геглева лівиця матеріялізм. З ідеалізму повстали і повстають даліше наукові напрями сучасности: неокантизм марбурзької школи, прагматизм, „Als-Ob“-фільософія, критичний реалізм, неоромантична фільософія, феноменологія, ірраціоналістична фільософія. Матеріялістичного походження є різні природничі науки, що їх розвивається в новішніх часах, а даліше натуралістична, моністична і позитивістична фільософія та марксова фільософія історії.

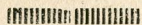
Зовсім хіба ясно, що нині даремно шукали б ми за якимсь однородним світоглядом. На університетах заступлені тільки світогляди, або радше: немає там навіть світоглядів, а тільки їхні кусники. Дослід стоїть даліше під стягом індивідуалізму, живе в якомусь божевіллю бажань зглибити всі причини й речі. Психологія аналізує даліше, одначе ця аналіза не осягає кінця прямо тому, що не знає, де той кінець, тому що губиться в непізнаваному. Відомості накопичуються на відомостях, а наше незнання в тому самому ступні... зростає. Новітні науки опанувало божевілля парадоксів. Вони намагаються поширити свої відомості там, де не має пізнання — в крузі одиничних речей, — натомість світ метафізики і віри, що одинокий може дати розв'язку всіх питань, проголошується напізнаваним і фантастичним.

Одначе тут і там чується вже голоси, що наука найшлась у сліпій вулиці. Наступає загальний зворот; в „критичній теології“ довершується перехід від імманенції до трансценденції Бога, у феноменології від підмету до предмету, в теорії пізнання від ідеалізму до метафізики, в соціології від індивіда до загалу. Одначе хто ближче приглянеться тим змаганням, мусить признати, що вони не осягнуть своєї ціли. Їм не вдається пробитися у світ метафізики, у царство віри. Їм не достає єдності, котра змогла б уформувати хаос світоглядів у космос світогляду. Бо тільки католицька свідомість може тут переймити провід, вказати шлях і довести до ціли. Вона одна спирається і відновляється все наново на тому світогляді, котрий колись був виявом загальної свідомости християнського середньовіччя, на аристотелівсько-томістичній системі. І тут тільки найде нинішнє розбите людство: гармонію між вірою і наукою, примат цілоти над частиною, суспільности над індивідом, загальної, у поняттю схоплюваної суттєвості над одиничною реччю, предмету над пізнанням.

Одначе католицька свідомість, щоби найти оправдання перед самим собою, мусить спиратися на світоглядів підбудові. Даліше — вона може спиратися тільки на одному світоглядіві,

ніколи на кількох. Там, де немає світогляду, а тільки світогляди, там немає місця для католицької свідомости. І це є вже само в собі неможливим, щоби католицька свідомість лучилася хоч би з одним модерним світоглядом. І не є це чимсь випадковим, коли останні Папи все наново вказують католицькій свідомості світоглядову систему св. Томи з Аквіну, навпаки, це є виразною вказівкою, що тільки той світогляд, який колись був виявом свідомости середньовіччя, має ще й нині стати підбудовою нашого світогляду, світогляду одного одинокого, у протилежності до розбиття модерних поглядів. Саме та система, наука Аквіната і спертий на ньому католицизм може стати провідником людства, що блукає без мети, світлом тих, котрі в темряві мандрують, єдністю розсіяних і розбитих.

І тільки католицький світогляд може наново уформувати і здійснити конечну органічність, єдність людського знання. А прийдеться це йому тим лекше, що навіть у всіх тих, так розбитих на кусні, новітніх науках, все таки живе ще дивна туга за тим, *ut fiat unum ovile et unus pastor.*

Др. Марія Струтинська.

Чужі і свої про „Богословію“ та її видання.

(З приводу 10-ліття)

Значіння появи журналу „Богословія“ та звязаних з ним видань, що вже десять літ піддержують інтелектуальне життя в Галичині, було від початку ясне. „Богословія“ станула відразу на європейському рівні¹⁾ та обєднала коло себе найвизначніших українських теологів, даючи zarazом змогу й нашим світським ученим у теперішніх складних умовах друкувати свої праці на її сторінках. Самі ж праці писані на різних мовах, бо серед їхніх авторів замічається прізвища видатних чужинців, як ось професора дра А. Ляндграфа, замітного на заході релігійного письменника о. Схрейверса та ін.

Зацікавлення працями „Богословії“ поширилося на всю католицьку Європу. Зустрічається рецензії в німецькій, англійській, австрійській, італійській, французькій, бельгійській та словянській пресі.

Збираючи рецензійний матеріал про Богословію за 1923—32 р. на самому вступі мушу зазначити, що він напевно далекий від

¹⁾ Гл. La Croix 1930, 12 juin L' Académie de théologie des gréco-catholiques de Léopol. „La Societé publie d' ailleurs (перед тим говориться про вид. Митрополитом праці Св. Василя В.) également une revue trimestrielle de théologie, la Bohoslovia sous la direction du J. Slipyj, revue qui par sa tenue et la valeur de ses études, publiées en diverses langues, soutient magnifiquement la comparaison avec des revues similaires de l' Occident“.